

Allting började med en uppmaning i tidningen Vi.

Från julkort till jordbrukspolitik

Vi-skogens väg från amatörmässig trädentusiast till modern biståndsorganisation har bitvis varit knagglig. Sedan fröet till Vi-skogen såddes av Vi-reportern Sten Lundgren i början av 1980-talet har organisationen bytt skepnad flera gånger. Skribenten *Karin Alfredsson*, som har följt Vi-skogen på nära håll under många år, tecknar historien med en blick mot framtiden.

min dagbok från 1992, den 30 september, läser jag:
”Till mönsterjordbrukaren Fred där jag för första gången förstod vad agroforestry egentligen är: träd mitt i planteringarna. Intressant, men som knäck är nog det senare besöket, hos den ensamstående 14-barnsmamman Mary, bättre.”

Jag var frilansjournalist och hade fått åka med på en journalistresa till Vi-skogen i Kenya.

Enligt min gamla dagbok sålde jag totalt sex artiklar till olika tidningar efter den resan. Artikeln om Mary och de 14 barnen hamnade i LRF:s tidning *Land* och i *Expressen* beskrev jag skillnaden mellan ”manliga” och ”kvinnliga” träd. De kvinnliga är snabbväxande, planteras vid husknuten och ger bränsle till matlagning (sesbania), de manliga säljs på en marknad och blir konstanter i människens fickor (eucalyptus). Vi-skogen planterade bara ”kvinnliga” träd.

Men detta var varken första eller sista gången jag hade kontakt med Vi-skogen.

För länge sedan, när kontakter med mer avlägsna bekanta framför allt sköttes via julkort, köpte och skickade jag mängder av Vi-skogsjulkort, det vill säga att jag ”gav bort träd”. Innan jag hade besökt Fred och de andra agroforestry-bönderna trodde jag kanske till och med att det var så, att varje slant blev ett planterat träd.

Som marknadsföring var det genialt (senare kopierat av organisationer som erbjuder givare att köpa getter och annat lättbegripligt), och framgångsrikt.

Så här började det:

Monica Boëthius hade 1982 blivit chefredaktör för tidningen *Vi*, Kooperativa Förbundets flaggskepp. Hon vil-

Vi-reportern Sten Lundgren skrev det första reportaget. Här med Lucia Kama.

Anneli Rogeman och Monica Boëthius, två Vi-chefredaktörer med hjärta för Vi-skogen.

FOTO STIG-GÖRAN NILSSON, KARIN BJÖRK

1992 gjorde Karin Alfredsson en reportageresa till Kenya, bland annat med besök hos 14-barnsmamman Mary.

le att tidningen inte bara skulle vara populär, och journalistiskt högkvalitativ. Nej, hon letade efter ett sätt att göra avtryck. Tidskriften skulle höras och märkas i debatten, helst i miljödebatten. Det skulle gynna både miljön och tidningen.

– Och så stod Sten Lundgren där i dörröppningen, med guldägget i handen, har hon senare berättat.

Sten Lundgren var reporter på tidningen och i nummer 32/82 av tidningen skrev han:

”Dränk ingen i blommor, ge en skog i stället!” Artikeln uppmanade läsarna att, som alternativ till att skicka blom-buketter vid födelsedagar, begravningar och andra tillfällen, skänka en slant till det trädplanteringsprojekt som den kristna biståndsorganisationen Läkarmissionen drev i Afrika.

Sten Lundgren hade varit på en reportageresa vid Victoriasjön i östra Afrika. Hans engagemang handlade främst om avskogning och ökenutbredning, att Östafrikas jord bokstavligen höll på att rinna bort när massor av träd huggits ner och erosionen fått fritt spelrum.

Läsarna svarade, och pengarna strömmade in till Läkarmissionen som inte klarade anstormningen. Kunde inte Vi starta ett eget trädplanteringsprojekt?

En utmärkt idé, tyckte Monica Boëthius. Projektet Vi-skogen startades, fick en egen avdelning på redaktionen och i tidningens budget. Ett halvår efter lanseringen hade läsarna köpt 150 000 träd à 7 kronor (drygt 18 kronor styck i dagens penningvärde) och under det första året hade insamlingen gett närmare två miljoner svenska kronor.

Pengarna skickades till West Pokot i Kenya. I samarbete med en kenyansk organisation startade man plantskolor och började dela ut trädplantor till lokala bönder. Men framgångarna uteblev. Den kenyanska partnerorganisationen hade ingen erfarenhet av trädplantering, plantorna dog, bönderna var måttligt intresserade och öken fortsatte att breda ut sig. Samtidigt var projektet en framgångssaga i Sverige.

Flera år senare skrev Monica Boëthius:

”Biståndsarbete är svårt. Det är en allvarlig sak att ingripa i ett annat lands inre liv, även om välviljan och engagemanget är aldrig så stort. Den goda viljan och det allvarliga engagemanget vet jag att vi som startade Vi-skogsprojektet hade i rikt mått. Kunskaperna hade vi inte.”

Professionell hjälp kallades in och konsulten Erland von Hofsten från Lantbruksuniversitetet åkte ner. Han var inte nådig i sin kritik:

”Att försöka hejda en pågående ökenbildning i ett semiariellt landskap uteslutande genom planteringar måste jag betrakta som verklighetsfrämmande ... Ett projekts förankring i den lokala befolkningens omsorg är en första förutsättning för att

Olof Palme Agroforestry Centre i Kitale, Kenya invigdes i oktober 1992 av bland andra Lisbeth Palme.

en plantering på sikt skall bli till nytta i samhället i fråga.”

Den invändningen, som med dagens språkbruk kallas ”hållbarhet”, ska återkomma i Vi-skogens historia. Hur ska man förankra de goda trädplanteringsidéerna hos de lokala bönderna så att skogen kan fortsätta växa och frodas, också den dag när de svenska pengarna slutar komma?

De dåliga resultaten hamnade på löpsedlarna i Sverige. I december 1985 publicerade tidningen Östra Småland en artikel med rubriken ”Vi-läsarna lurade – inte ett grönt strå i Vi-skogen”.

Den nytillträdde Vi-skogschefen Tor Nyberg fick mycket att göra. Han avslutade samarbetet med den kenyanska organisationen och Vi-skogen registrerades som en egen NGO (icke statlig organisation) i Kenya. Verksamheten flyttade till Kitale, växte och blev mer professionell.

Tidningen Vi släppte så småningom ägarskapet och stiftelsen Vi planterar träd bildades 1987. Vid det laget hade Vi-skogen 100 fast anställda i Kenya och 150 anställda fältarbetare. Arbetet bedrevs vid stora plantskolor där bönderna kunde hämta plantor till sina gårdar. På kontoret i Stockholm arbetade fyra personer.

Krisen var övervunnen, verksamheten fungerade och de enskilda julkortsköparna och andra givare var fortsatt generösa. Men Vi-skogen hade problem med två viktiga aktörer: Kooperativa Förbundet (KF) och Sida.

KF som ägde Vi hade aldrig gillat idén att tidningen skulle starta ett eget biståndsprojekt. KF bedrev, tillsammans med de andra stora kooperativa organisationerna och företagen, en egen verksamhet för internationellt bistånd. SCC (Swedish Cooperative Centre, Kooperation Utan Gränser i Sverige) hade grundats redan 1958. KF ville att Vi-skogen och SCC skulle samarbeta mer och fick stöd av det svenska internationella samarbetets verkliga tungviktare, biståndsmyndigheten Sida.

Dels tyckte Sida att det var opraktiskt att tvingas samarbeta med två olika kooperativa organisationer, dels – och allvarigare – ansåg de att Vi-skogens sätt att bedriva biståndsarbete var både kortsiktigt, felaktigt och omodernt.

Allt utvecklingsbistånds mål ska vara att avskaffa sig själv. De svenska pengarna ska så småningom kunna försvinna och verksamheten bli självgående. Så fungerade det inte med Vi-skogen. Några försök med partnerskap gjordes, men

”Vi fick se hur ökenutbredningen stoppats med hjälp av trädplantering. Vi träffade bönder som berättade hur träden förbättrat deras gårdars produktivitet.”

fungerade dåligt. I stället ökade antalet anställda, mönsterplantskolan i Kitale växte och byggdes ut till Olof Palme Agroforestry Centre.

Tillsammans med de andra i journalistgruppen fick jag den 3 oktober 1992 vara med om invigningen av centret. Jag skrev i min dagbok: ”Vi kom lite för sent till invigningen men fick se fina danser och höra en förskräcklig massa tal. Några få, Lisbeth Palmes till exempel, var bra, men de flesta för långa och sega.”

Tor Nyberg var framgångsrik chef för alltihop. Han tog med oss till West Pokot där vi fick se hur ökenutbredningen stoppats med hjälp av trädplantering. Vi träffade bönder som berättade hur träden förbättrat deras gårdars produktivitet och gett dem bättre inkomster. Verksamheten fungerade. I min dagbok skrev jag: ”Tor Nyberg är fantastiskt entusiastisk. En riktig trädtok.”

Monica Boëthius som då hade slutat som chefredaktör på tidningen Vi men satt i styrelsen för Vi planterar träd var med på resan, engagerad och stolt. Under de här åren växte ”skogen”, som ju aldrig varit något annat än träd i kombination med odling på bönders mark, och etablerade sig i Kenyas grannländer runt Victoriasjön. Först i Uganda, sedan i Tanzania och sist i Rwanda.

Sida började bidra till verksamheten, med kravet att pengarna i fortsättningen skulle gå via Kooperation utan gränser (SCC) som Sida hade ramavtal med. Det skulle dröja flera år in på 2000-talet innan samarbetet mellan de båda organisa-

1982 startar Monica Boëthius, chefredaktör på tidningen Vi, en insamling för att hejda ökenutbredningen runt Victoriasjön i Afrika.

1983 presenteras projektet i tidningen. Första veckan köper läsarna 7000 träd för 7 kronor styck. Vi-skogen etablerar sig i West Pokot, Kenya.

1984 öppnar Vi-skogen sin första egna plantskola i Marich, Kenya.

1991 får Vi-skogen ett 90-konto.

1991 börjar Vi-skogen arbeta i Uganda.

Tor Nyberg,
"trädtok" som
professionaliserade
Vi-skogen.

Kenya var det första landet som Vi-skogen började arbeta i. Här en vy från Kitale.

tionerna formaliserades. Vi-skogen var rädd att slukas av det mycket större SCC (numera We Effect) och misstron mellan de båda organisationerna var stor. Sida, och SCC, krävde att Vi-skogen skulle drivas av ett rättighetsperspektiv och syssla med påverkansarbete i samarbete med lokala partnerorganisationer, medan Vi-skogen hade svårt att lita på dessa partnerorganisationer. Det fanns en oro för att pengarna skulle användas mindre effektivt, eller till och med försvinna, när Vi-skogen förlorade kontrollen.

Under tiden bidrog det svenska folket, bland annat genom att trycka på "biståndsknappen" vid pantautomaterna i COOP-butikerna. 2003 blev insamlingsresultatet 23 miljoner. 2007 såldes 90 000 julkort.

2004 hade Vi-skogen 800 anställda.

Fokuseringen på plantskolor minskade gradvis och ersattes av utbildning av enskilda bönder så att de själva kunde välja och driva upp passande plantor. 1997 stängdes de sista självständiga plantskolorna. Spara och låna-grupper, där byborna tillsammans sparar

och kan låna ut pengar till bybor som behöver investera eller hamnat i svårigheter, blev ett nytt uppskattat bidrag till byarnas utveckling. Att bankerna i stor utsträckning drevs och kontrollerades av kvinnor ökade jämställdheten i byarna. En annan succé var de bränslesnåla spisarna, enkelt byggda av några få tegelstenar.

I byarna runt Victoriasjön fungerade de nya metoderna alltså bra. Men verksamheten bedrevs fortfarande i stor utsträckning av anställd personal som betalades med svenska pengar. 2009 hade Vi-skogen fortfarande 472 anställda.

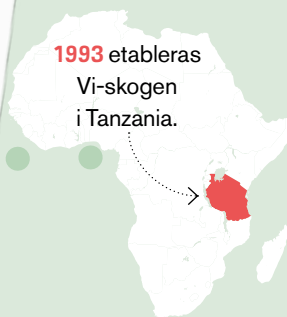
Centralt hade Vi-skogen börjat intressera sig för ett nytt område: klimatkompensation. Det betyder att företag och privatpersoner som vill motverka klimatkrisen kan betala för plantering av träd som lagrar kol i marken och motverkar de negativa klimatförändringarna. 2009 skrev Vi-skogen ett avtal om klimatkompensation med Världsbanken som omfattade trädplantering som skulle utföras av 50 000 bönder. Flera avtal skulle komma.

2011 började Vi-skogen omstrukturera sin verksamhet och hitta lokala organisationer att samarbeta med.

1992 inviger
Lisbeth Palme
The Olof
Palme Agro-
forestry Centre
i Kitale, Kenya.

1993 etableras
Vi-skogen
i Tanzania.

2001 beslutar KF
att alla kunder som
har Medmera-
kort ska erbjudas
öresutjämning till
Vi-skogen.

2004 introdu-
ceras biståndsknappen
på pantautomater
i Coop-butiker.

Zainabu Rajabu, 14, är med i skolans trädklubb och tycker bäst om avokadoträdet.

Egentligen har verksamhetens kärna, agroforestry, varit densamma sedan starten. Agroforestry betyder att bönder genom att kombinera grödor med träd binder den bördiga jorden, ökar sin produktivitet och till exempel slipper hugga ner skog för att använda som bränsle till matlagning. Frågan har egentligen aldrig varit om idéerna varit tillräckligt bra (Vi-skogen fick till exempel Föreningen för utvecklingsfrågors utmärkelse "Årets biståndsinsats 1993" och numera är Vi-skogen är en viktig aktör i skogsforskningssammanhang) utan debatten har gällt hur ägarskapet ska överföras till lokala krafter.

I augusti 2013 fick jag, i min nya roll som regionchef för We Effect i södra Afrika, komma på besök till Vi-skogen i Kenya. Det var ett imponerande återseende. Vi besökte mönsterbönder vars små jordlotter hade blivit grönskande djungler av träd och grödor där det ena trädet bidrog med skugga, ett annat med gödsel, ett tredje med bekämpningsmedel mot insektsangrepp, ett fjärde blev brännved och ett femte fungerade som staket. Det som inte kunde användas som byggnadsmaterial blev kompost, och ny jord. De brända åkrarnas tid var förbi.

I min dagbok skrev jag:

"Efter frukost i matsalen (som ser exakt likadan ut som 1992!) åkte vi till Olof Palme Agroforestry Centre för presentation och rundvandring. Det är imponerande med demonstrationsträdgården och vi pratar om hur vi ska få till något liknande i vår region. Jag tänker att Monica sitter i sin himmel och gillar det hon ser."

Verksamheten bedrivs bland annat med pengar från Sida som kanaliseras genom We Effect. Nya bidrags-givare är bland andra Postkodlotteriet och Världens Barn och de svenska givarna är fortsatt trofasta.

I dag har Vi-skogen ett 80-tal anställda och även om trädplanteringen sker på bondgårdar på landsbygden, av enskilda kvinnliga och manliga bönder, så har det varit viktigt för organisationen att etablera sig i de mest betydande städerna. I Dar es-Salaam, Nairobi, Kigali och Kampala finns de politiker som organisationen vill påverka. Där finns också ambassader och andra organ som kan bidra med pengar.

– Vårt mål är att det i varje land ska finnas en nationell agroforestry-strategi, till stöd för hållbara jordbruksmeto-

der, säger Lena Martens Kalmelid, som är regionchef för Vi-skogen och placerad i Nairobi, Kenya.

Ett problem har varit att trädplantering i jordbruket hamnat "mellan stolarna", och varken hört hemma på jordbruksministeriet eller skogsministeriet.

– Nu börjar det sakta hända saker, säger Lena Martens Kalmelid. Kenya tar fram en strategi och Vi-skogen har inbjudits att vara med i det arbetet. Även i Tanzania pågår en översyn av jordbrukspolitiken. Där understryker man att träd ska integreras i odlingarna och att regeringen ska stödja lokala initiativ. Vi arbetar för att förändra jordbrukspolitiken i samverkan med andra, till exempel i forskningsgruppen Agroforestry Network.

Wangu Mutua är biträdande regionchef för Vi-skogen och bor i Nairobi. Hon har varit anställd hos Vi-skogen i 17 år, och mycket har förändrats.

– I början arbetade vi mer på marken, direkt med bönderna, säger hon. Nu samarbetar vi med lokala organisationer, ger dem finansiellt och tekniskt stöd så att de kan äga verksamheten. Kanske planterar de lite färre träd än när vi gjorde allt själva, men det är ändå bätt-

FOTO: JOY KIVATA

2005 startar Vi-skogen verksamhet i Rwanda.

2007 säljs 90 000 julkort vilket ger 2,4 miljoner i intäkter.

2009 sluts avtal med Världsbanken om klimatkompensation i Kenya. 50 000 bönder omfattas.

2014 knyts Ajuma Nasenyana, Anders Lundin, Babben Larsson och Helen Sjöholm till Vi-skogen som ambassadörer.

FOTO NYOKABIKAHURA

re. Vi kan täcka större geografiska områden och få lokala myndigheter att engagera sig. Det blir mer hållbart. Nu är det våra partners som sitter i förarsätet. Vi har tre typer av partnerorganisationer: kärnpartners ("core partners"), tekniska partners och strategiska partners.

Ett område som hanteras av Vi-skogen direkt är klimatkompensationsprojekten. Vi-skogen måste själv utföra de noggranna mätningar som bevisar hur mycket kol som binds i marken. Den precisionen har gjort att Vi-skogens klimatkompensation håller en hög kvalitet, bland annat enligt en granskning som nyligen gjorts av Dagens Nyheter, men noggrannheten gör också att arbetet är dyrt, krångligt och personalkrävande.

Pia Carlsson Thörnqvist är Vi-skogens styrelseordförande. Till vardags arbetar hon som varumärkes- och medlemschef på Kooperativa Förbundet.

– Jag är en varumärkesmänniska och oerhört stolt över Vi-skogens starka varumärke. Det ska vi förvalta.

Hon tror att människor kommer att vara beredda att betala för klimatkompensation. Det gäller både enskilda och företag – "oavsett om de flyger eller ej" – men modellen måste bli mer effektiv.

I fjol besökte Pia Carlsson Thörnqvist Vi-skogens verksamhet i Tanzania. Det hon främst minns är ett besök hos ett bondepar som planterat mängder av träd – bananer, papaya, mango, guava – bredvid de traditionella grödorna på sin lilla jordlott. Bland annat gjorde de mangoglass som de sålde.

– Det var som en djungel, och runt huset stod hundratals plantor i små små burkar, sådana som vi köper pelargoner i. På granngården gick två kvinnor och två barn och skördade en enda gröda – kassava. Om kassavan går åt pipsväng- en har de inget.

Magnus Kindbom på LRF Skogsägarna sitter också i Vi-skogens styrelse:

– Jag brinner för träd. I hela världen behövs mer skog och där hjälper Vi-skogen till. De högtflygande miljöargumenten är förstås viktiga, men för den enskilde bonden handlar det om överlevnad. Att få bättre skördar, mat för dagen och möjlighet att skicka barnen till skolan. Vi-skogen har ett trovärdigt och bra koncept.

Framtiden har många ansikten, men i Afrika vet man att de är unga. Alla de barn som växer upp på kontinenten har ett stort ansvar, men också många möjligheter.

Jag minns Alan och Moses, två tonårsskallar jag träffade en eftermiddag 2013 i skuggan av en majsodling. Jag ingick i en grupp besökare som skulle titta på hur hållbara jordbruksmetoder gett bättre skördar. Jag frågade hur de såg på sin egen framtid. Jo, de skulle åka till storstaden, Alan skulle bli fotbollssproffs och Moses musiker. Men inte bönder – aldrig i livet!

– Det är vår nästa stora utmaning, säger Wangu Mutua på Vi-skogen. Att få ungdomar att förstå att det inte är ett straff att arbeta med jorden. När jag var barn sa alla att jag måste studera flitigt för att ta en universitetsexamen och få ett fint jobb i staden. De jobben finns inte. Att arbeta med jordbruket är både möjligt och roligt.

Det håller 14-åriga Zainabu Rajabu i Nyamugereskolan i norra Tanzania med om. Hon är med i skolans trädklubb som startats av Vi-skogen.

– Det fanns en tid när regnet aldrig kom, berättar hon. När det inte fanns någon mat. Jag vet inte om det var så i hela Tanzania eller bara här.

När torkan blev som värst lämnade många föräldrar sina barn i byn för att leta efter mat på andra ställen och barnen fick se efter sig själva. Nu lär Zainabu Rajabu sig hur man driver upp plantor, sköter en köksträdgård och planterar träd. Allt som odlas i skolan blir till skolmat för skolans elever, men dessutom har Zainabu Rajabu planterat flera träd på familjens tomt. Träd som ger skugga, ved och mat. Avokadoträdet är favoriten men även papayan med sina söta frukter.

– Numera kan vi äta flera gånger om dagen, både i skolan och hemma. Jag drömde om en förändring, att aldrig behöva uppleva svält. Nu vet jag att träden kan hjälpa mig att nå dit.

Sedan starten 1983 har Vi-skogen bidragit till att plantera över 134 miljoner träd, och har under de senaste tio åren förbättrat livet för drygt 2,4 miljoner människor.

text Karin Alfredsson

Karin Alfredsson är journalist och författare av såväl spänningslitteratur som relationsromaner. Ofta skildrar hon kvinnors förhållanden.

FOTO MALIN VON STRAUSS

50% ♀

2014 sätts målet att hälften av allt bistånd ska gå till kvinnor.

2015 blir Vi-skogen förmånstagare i Svenska Postkodlotteriet.

2017 sluter Vi-skogen sitt första avtal med EU, ett projekt i Mara Serengeti som bland annat ska utbilda bönder i agroforestry.

2018 startar det nya programmet ALIVE (Agroforestry for Livelihood Empowerment Programme).

2019 lanseras Vi-skogens klimat kalkylator.